

Аліна Михайлівна **ЛЯЩЕНКО**

аспірантка, Київський університет права НАН України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2144-1441>

КРИТЕРІЙ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «АГРЕСИВНА ВІЙНА» ЯК СУЧАСНОГО ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОГО ЯВИЩА

У статті здійснено дослідження питання кримінальної відповідальності за пропаганду, планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни. Визначено термін «агресивна війна» у розумінні ст. 437 Кримінального кодексу України, розглянуто співвідношення його з суміжними термінами, що сприятиме більш точній кримінально-правовій оцінці даного злочину. Проаналізовано позиції науковців стосовно деяких питань визначення злочину агресії в міжнародному кримінальному праві.

Ключові слова: агресивна війна, кримінальна відповідальність, збройний конфлікт, кримінальне правопорушення, кримінальне право, війна, військовий конфлікт, пропаганда війни, планування, підготовка, розв'язування, ведення, міжнародне право

ВСТУП

У практичній діяльності виникають труднощі з визначення конкретної форми агресії з боку іншої держави, а з'ясування цього має важливе значення для точності кримінально-правової кваліфікації. Крім того, визначення термінології та форм «злочинів агресії», співвідношення їх з суміжними поняттями, сприятиме більш точному кримінально-правовому оцінюванню злочину, передбаченого ст. 437 Кримінального кодексу (КК) України. Питання кримінальної відповідальності за планування, підготовку, пропаганду, розв'язування та ведення агресивної війни частково знайшли відображення у працях О.В. Базова, Х.Н. Бехруз, О.М. Броневицької, С.Ф. Денисова, В.В. Колісника, В.О. Навроцького, О.В. Олішевського, М.І. Топольницької та ін. Не заперечуючи важливість цих наукових розробок, у кримінально-правовій літературі досі немає єдиного підходу до юридичного оцінювання складу злочину, передбаченого за ст. 437 КК України. Деякі питання залишаються дискусійними чи невирішеними. Зокрема, нема єдиного бачення, які ж дії охоплюють поняття «планування» та «підготовка» до агресивної війни; як співвідносяться між собою поняття «воєнний конфлікт», «збройний конфлікт», «агресивна війна» тощо.

МЕТА статті – визначення терміну «агресивна війна» у розумінні ст. 437 КК України, співвідношення його з суміжними поняттями, що сприятиме більш точному кримінально-правовому оцінюванню цього злочину.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті застосовано такі методи, як аналіз та синтез, порівняння, пояснення, формулювання логічного висновку, узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Власне поняття «агресивна війна» вперше вжито в українському кримінальному законодавстві у ст. 63 КК УРСР «Пропаганда війни», в якій закріплено відповідальність за публічні заклики до агресивної війни або до воєнного конфлікту. Зі свого боку, ця норма ґрунтується на положеннях Статуту Міжнародного військового трибуналу у Нюрнберзі. Зокрема, поняття «агресивна війна» вжито у п. «а» принципу VI Статуту Міжнародного військового трибуналу у Нюрнберзі, що розглядається як злочин проти миру: і) планування, підготовка, розв'язування чи ведення агресивної війни або війни в

порушення міжнародних договорів чи домовленостей; іі) участь у загальному плані або змові, спрямованих на здійснення будь-якої з дій, згаданих у пункті «і» [1]. Саме ці положення стали підґрунтям норми, закріпленої у ст. 437 КК України.

Для визначення цього поняття потрібно розглянути дві ознаки: власне «війни» та саме її такого різновиду як «агресивна війна».

На сучасному етапі термін «війна» у міжнародному праві вживається все рідше, будучи заміненим формулюванням «збройний конфлікт». М.І. Топольницька визначає такі ознаки війни: 1) акт оголошення війни; 2) розірвання дипломатичних відносин між воюючими державами, що є наслідком оголошення війни; 3) анулювання двосторонніх договорів, особливо політичних. Поняття «збройний конфлікт», який виникає щоразу, коли держави вдаються до сили або коли відбувається тривале збройне зіткнення між урядовими силами й організованими збройними групами чи ж між такими групами всередині однієї держави, є ширшим та охоплює поняття «війна» [2]. Як зауважує П. Маланчук, у міжнародному праві термін «війна» має формально-юридичне визначення, що дає державам можливість вести воєнні дії, заперечуючи перебування у формально-юридичному стані [3].

Зокрема, у Статуті ООН замість терміну «війна» вживаються поняття «акт агресії» (ст. 1, 39), «агресія» (ст. 53), «агресивна політика» (ст. 52 Статуту ООН) [4]. Водночас безпосередньо у Статуті ООН ці поняття не розкриваються, у ньому містяться положення лише про те, що усі члени ООН утримуються у своїх міжнародних відносинах від погрози силою або від її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і якимось іншим способом, несумісним із цілями Об'єднаних Націй (ч. 4 ст. 2 Статуту ООН). Цю статтю зазвичай тлумачать як повну заборону застосування сили. Причому це правило є нормою звичаєвого міжнародного права, а тому його дотримуватись повинні також ті держави, які не є членами ООН. Також у ст. 39 Статуту ООН йдеться про те, що саме Рада Безпеки ООН визначає наявність будь-якої загрози світу, будь-якого порушення миру чи акту агресії та робить рекомендації або вирішує питання про те, які заходи потрібно вжити відповідно до ст.ст. 41 і 42 для підтримки або відновлення міжнародного миру

та безпеки. Водночас Статут ООН фактично допускає винятки з цієї норми, зокрема, під час проведення військових заходів за рішенням Ради безпеки ООН або під час вжиття заходів іншими державами, яким ООН або інші регіональні організації надають відповідні повноваження. Також згідно зі ст. 51 Статуту ООН цей Статут жодним способом не зачіпає невід'ємного права на індивідуальну або колективну самооборону, якщо відбується збройний напад на Члена Організації, доти, поки Рада Безпеки не вдасться до заходів, необхідних для підтримки міжнародного миру й безпеки. Дії, вжиті Членами Організації у здійсненні цього права на самооборону, мають бути негайно повідомлені Раді Безпеки й жодним способом не повинні зачіпати повноважень і відповідальності Ради Безпеки, відповідно до цього Статуту, відносно вжиття в будь-який час таких дій, які вона вважатиме за необхідні для підтримки міжнародного миру й безпеки. Отже, до війни, яка підпадає під заборону Статуту ООН, потрібно віднести збройний напад на державу.

У ст. 1 Резолюції № 3314 (XXIX) міститься загальне визначення агресії як застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності іншої держави або якимось іншим способом, несумісним із Статутом ООН. Згідно зі ст. 3 вказаної резолюції ООН: будь-яка з наступних дій, незалежно від оголошення війни, з урахуванням та відповідно до положень ст. 2, кваліфікуватиметься як акт агресії:

а) вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави або будь-яка військова окупація, який би тимчасовий характер вона не мала, яка є результатом такого вторгнення або нападу, або будь-яка анексія із застосуванням сили території іншої держави чи її частини;

б) бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави;

в) блокада портів або берегів держави збройними силами іншої держави;

г) напад збройними силами держави на сухопутні, морські чи повітряні сили, або морські та повітряні флоти іншої держави;

д) застосування збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої держави за угодою з державою, що приймає, з порушенням умов, передбачених в угоді, або будь-яке продовження їх перебування на такій території стосовно припинення дії угоди;

е) дія держави, що дозволяє, щоб її територія, яку вона надала у розпорядження іншої держави, використовувалася цією іншою державою для вчинення акту агресії проти третьої держави;

ж) засилання державою або від імені держави збройних банд, груп, іррегулярних сил або найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави, що мають настільки серйозний характер, що це рівносильно переліченим вище актам, або його значну участь у них.

Причому відповідно до ст. 4 Резолюції № 3314 (XXIX) вказаний перелік не є вичерпним, оскільки Рада безпеки ООН також може визначити інші акти як агресію відповідно до положень Статуту ООН.

Про тотожність термінів «агресія» та «агресивна

війна» у Резолюції № 3314 (XXIX) свідчить їх синонімічне вживання у ч. 2 ст. 6 цього документа: «Агресивна війна є злочином проти міжнародного миру. Агресія має наслідком міжнародну відповідальність».

У цьому ж контексті агресія тлумачиться у ст. 2 проекту Кодексу злочинів проти миру та безпеки людства Комісії з міжнародного права ООН (1996), зокрема, такі діяння становлять злочини проти миру та безпеки людства: 1) будь-який акт агресії, включаючи застосування владою будь-якої держави збройної сили проти іншої держави з якоюсь метою, крім національної або колективної самооборони або виконання рішення або рекомендації компетентного органу ООН; 2) будь-яка загроза влади будь-якої держави вдатися до акту агресії проти іншої держави; 3) підготовка владою будь-якої держави застосування збройної сили проти іншої держави з будь-якою метою, крім національної чи колективної самооборони або виконання рішення чи рекомендації компетентного органу ООН.

З викладеного вбачається, що визначення діянь, які становлять злочин агресії у редакції ст. 8 bis³ Статуту МКС, за своїми ознаками частково збігається з ознаками об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 437 КК України, на підставі чого можна дійти висновку про синонімічність терміну «агресія» у вказаній статті Статуту МКС та терміну «агресивна війна» у ст. 437 КК України. Водночас синонімічність понять «агресія» та «агресивна війна» не означає можливості повного встановлення ознак ст. 437 КК України на основі положень про агресію, закріплених у ст. 8 bis³ Статуту МКС, оскільки саме КК України визначає, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили (ч. 2 ст. 1 КК України). Проте, враховуючи історичне походження терміну «агресивна війна» та ту обставину, що це поняття передусім стосується міждержавних відносин, а отже, і охоплюється предметом міжнародного права, вважаємо, що його неможливо тлумачити поза ним. Як зазначає С.О. Мохончук, агресія як злочин проти безпеки людства використовується лише стосовно міжнародних конфліктів. Це зумовлює необхідність тлумачення поняття «агресивна війна» у ст. 437 КК України в контексті положень Статуту ООН та резолюцій ООН. На нашу думку, доцільно погодитись з позицією Х.В. Олійник, яка зазначає, що віднесення до поняття агресії інформаційного чи економічного впливу неможна вважати виправданим, оскільки такі дії найімовірніше є складниками ідеологічної боротьби, метою якої є послабити сили супротивника та відповідно зміцнити власні позиції [4]. Виходячи з цього, агресивну війну потрібно розглядати як застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави чи в будь-який інший спосіб, несумісний зі Статутом ООН, що виражається в актах агресії, до яких відносяться: 1) напад збройних сил держави на територію іншої держави; 2) військова окупація або анексія території іншої держави чи її частини; 3) бомбардування або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави; 4) блокада портів або берегів держави збройними силами іншої держави; 5) напад збройними силами держави на збройні сили іншої держави; 6) надання державою своєї території у

розпорядження іншої держави для вчинення акту агресії проти третьої держави; 7) засилання державою або від імені держави збройних банд, груп, іррегулярних сил або найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави, що мають настільки серйозний характер, що це рівносильно переліченим вище актам, або його значну участь у них.

ВИСНОВКИ

На основі викладеного можна дійти висновку, що окремі науковці обстоюють позицію про застарілість розуміння агресивної війни як агресії збройного типу, відносячи до неї економічну та інформаційну війну. На нашу думку, доцільно погодитись з позицією Х.В. Олійник, яка зазначає, що віднесення до поняття агресії інформаційного чи економічного впливу неможна вважати виправданим, оскільки такі дії найімовірніше є складниками ідеологічної боротьби, метою якої є послабити сили супротивника та, відповідно, зміцнити власні позиції. Вважаємо, що такий підхід передусім суперечить положенням Статуту ООН та резолюції ООН, а також не враховує, що інформаційна війна та економічна війна є окремими політико-правовими явищами, відмінними від агресії. Зокрема, економічна війна становить сукуп-

ність економічних, правових, адміністративних та інших дій, спрямованих проти економічної системи іншого суб'єкта виробничо-господарської діяльності, що може бути як передумовою класичної війни, яка передбачає припинення економічних відносин між державами, так і елементом гібридної війни. Інформаційна війна охоплює інформаційний вплив, зокрема пропаганду та активне застосування неправдивої, перекрученої інформації як засобу маніпуляції свідомістю. Її економічна, її інформаційна війни також можуть становити елементи гібридної війни. Зі свого боку, гібридна війна визначається як сукупність заздалегідь підготовлених та оперативно реалізованих державою дій військового, дипломатичного й інформаційного характеру, спрямованих на досягнення стратегічних цілей, яка включає реалізацію комплексу гібридних загроз різного виду: традиційних, нестандартних, масштабний тероризм, а також підірвні дії, у ході яких застосовуються інноваційні технології для протидії військовій силі супротивника, такі як масовані кібератаки, підірвні дії в енергетичній, економічній сферах тощо. З огляду на викладене вважаємо, що підстав для віднесення економічних та інформаційних заходів до агресії немає.

Список використаних джерел

1. Cassese A. Affirmation of the Principles of International Law recognized by the Charter of the Nürnberg Tribunal. *General Assembly resolution 95 (I) New York, 11 December 1946*. URL: https://legal.un.org/avl/ha/ga_95-I/ga_95-I.html
2. Топольницька М.І. Критерії визначення збройного конфлікту в міжнародних нормативно-правових актах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2017. С. 177-180.
3. Маланчук П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом. Харків, 2000. 592 с.
4. Статут ООН. *Міжнародний документ*. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf
5. Олійник Х.В. Кримінальна відповідальність за пропаганду, планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни: дис. на здоб. наук. ступ. доктора філософії. Львів, 2022. 255 с.

References

1. Cassese A. Affirmation of the Principles of International Law recognized by the Charter of the Nürnberg Tribunal. *General Assembly resolution 95 (I) New York, 11 December 1946*. URL: https://legal.un.org/avl/ha/ga_95-I/ga_95-I.html
2. Topolnytska M.I. Criteria for determining armed conflict in international legal acts. *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University*. 2017. pp. 177-180. (in Ukrainian).
3. Malanchuk P. Introduction to international law according to Eickhurst. Kharkiv, 2000. 592 p. (in Ukrainian).
4. UN Charter. International document. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (in Ukrainian).
5. Oliinyk H.V. Criminal liability for propaganda, planning, preparation, unleashing and waging an aggressive war: dissertation for the degree of Doctor of Philosophy. Lviv, 2022. 255 p. (in Ukrainian).

Alina LIASHCHENKO

postgraduate student, Kyiv University of Law of NAS of Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2144-1441>

CRITERIA FOR DEFINING THE CONCEPT OF "AGGRESSIVE WAR" AS A MODERN GLOBALIZATION PHENOMENON

The issue of criminal legal counteraction to propaganda, planning, preparation, launching and waging of an aggressive war is relevant and timely. In practice, there are difficulties in determining a specific form of aggression on the part of another state, and the clarification of this is important for the accuracy of the criminal-legal qualification. In addition, the definition of the terminology and forms of "crimes of aggression", their correlation with related concepts, will contribute to a more accurate criminal law assessment of the crime provided for in Art. 437 of the Criminal Code of Ukraine. Some scientists defend the position that the understanding of aggressive war as an armed type of aggression is outdated, attributing economic and informational war to it. In our opinion, it is appropriate to agree with the position of H.V. Oliinyk, who notes that "attributing informational or economic influence to the concept of aggression cannot be considered justified, since such actions are most likely components of an ideological struggle, the purpose of which is to weaken the enemy's forces and, respectively, to strengthen their own positions". We believe that this approach primarily contradicts the provisions of the UN Charter and UN resolutions, and also does not take into account that information war and economic war are separate political and legal phenomena, different from aggression. In particular, an economic war is a set of economic, legal, administrative and other actions directed against the economic system of another subject of production and economic activity, which can be both a prerequisite for a classic war, which involves the termination of economic relations between states, and an element of a hybrid war. Information war includes information influence, in particular, propaganda, and the active use of false, distorted information as a means of manipulating consciousness. Both economic and information warfare can also be elements of hybrid warfare. In turn, hybrid war is defined as a set of military, diplomatic and informational actions prepared in advance and quickly implemented by the state, aimed at achieving strategic goals, which includes the implementation of a complex of hybrid threats of various types, namely: traditional, non-standard, large-scale terrorism, as well as subversive actions, during which innovative technologies are used to counter the military power of the adversary, such as massive cyber attacks, subversive actions in the energy, economic spheres, etc. In view of the above, we believe that there are no grounds for attributing economic and information measures to aggression.

Keywords: aggressive war, criminal liability, armed conflict, criminal offense, criminal law, war, military conflict, war propaganda, planning, preparation, resolution, conduct, international law